

TIL KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKTNING AHAMIYATI (KOMPYUTER LINGVISTIKASI ASOSIDA)

Rahmonova Shoiraxon Saidumar qizi

Yo'nalish: O'zbekiston davlat Jahon tillari universiteti Xorijiy til va adabiyot: Ingliz tili

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining til o'rgatish jarayonidagi o'rni, kompyuter lingvistikasi fani bilan o'zaro bog'liqligi va til kompetensiyasini rivojlantirishdagi samarali ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada til o'rganishning an'anaviy usullaridan farqli jihatlari, sun'iy intellekt asosida ishlovchi platformalarning afzalliklari, shuningdek, zamonaviy ta'lim jarayonida ularni qo'llash istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, kompyuter lingvistikasi, til kompetensiyasi, raqamli ta'lim, avtomatik tarjima, nutq texnologiyalari.

KIRISH

XXI asrda ta'lim jarayoni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Til o'rganish esa bu o'zgarishlardan eng ko'p foyda ko'rayotgan sohalaridan biridir. Sun'iy intellekt (SI) imkoniyatlari til o'rganishni yangi bosqichga olib chiqib, o'quvchilarga individual, interaktiv va natijaga yo'naltirilgan muhit yaratmoqda.

Til kompetensiyasi — bu insonning tilni to'liq anglash, undan to'g'ri va samarali foydalanish, muloqot jarayonida grammatik, leksik, fonetik va madaniy jihatlarni uyg'un qo'llash qobiliyatidir. Bugungi kunda bu kompetensiyani shakllantirishda kompyuter lingvistikasi va sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni beqiyosdir.

Kompyuter lingvistikasi va sun'iy intellekt o'zaro aloqasi

Kompyuter lingvistikasi — bu tilshunoslik, matematika va informatika fanlarini birlashtiruvchi soha bo'lib, tabiiy tildagi ma'lumotlarni kompyuter orqali qayta ishlash, tahlil qilish va modellashtirishni o'rganadi. Ushbu sohaning asosiy maqsadi — inson tilini mashina tili bilan uyg'unlashtirish, ya'ni kompyuterga "insondek" tushunish va muloqot qilish qobiliyatini berishdir.

Sun'iy intellekt esa ushbu jarayonning amaliy poydevori sifatida namoyon bo'ladi. U tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing — NLP), nutqni tanish (Speech Recognition), avtomatik tarjima (Machine Translation) va chatbot tizimlari kabi yo'nalishlarni rivojlantiradi.

Masalan, ChatGPT, Google Translate, Duolingo, Grammarly, Replika kabi platformalar aynan kompyuter lingvistikasining amaliy ko'rinishidir.

Til kompetensiyasini rivojlantirishda sun'iy intellektning imkoniyatlari

Sun'iy intellekt til o'rganish jarayonini quyidagi yo'nalishlarda tubdan o'zgartirdi:

1. Individual yondashuv:

Har bir o'quvchi o'z darajasi, so'z boyligi va grammatik tayyorgarligiga qarab mashqlarni bajaradi. Dastur o'quvchining xatolarini avtomatik aniqlab, shaxsiy tahlil beradi.

2. Talaffuzni takomillashtirish:

Nutqni tanish tizimlari yordamida o'quvchi talaffuzini to'g'rilashi, talaffuzni eshitib, tahlil qilishi va takroriy mashq qilishi mumkin.

3. Avtomatik tahlil va teskari aloqa:

Grammarly yoki ChatGPT kabi vositalar yozma nutqdagi grammatik, leksik va stilistik xatolarni tahlil qilib, to'g'rilash bo'yicha tavsiyalar beradi.

4. Nutq muhitini yaratish:

Chatbotlar yoki virtual suhbatdoshlar yordamida foydalanuvchi real muloqot muhitida so'zlashish ko'nikmasini rivojlantiradi. Bu jarayon tilni o'rganishda "psixologik to'siq"ni kamaytiradi.

5. Madaniy kompetensiyani oshirish:

Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar til o'rganish bilan birga madaniyat, tarix, ijtimoiy kontekst haqida ham ma'lumot beradi.

Kompyuter lingvistikasi yutuqlarining ta'limdagi amaliy ahamiyati

Kompyuter lingvistikasi nafaqat texnologik, balki pedagogik ahamiyatga ham ega. Bu sohada yaratilgan dasturlar til o'qituvchilari uchun samarali vosita bo'lib, o'quv jarayonini soddalashtiradi va tahlil qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Masalan:

NLP algoritmlari yordamida o'quvchilarning insho yoki esse matnlari avtomatik baholanishi mumkin.

Tahlil tizimlari yordamida o'qituvchi o'quvchilarning nutqidagi asosiy xatolarni aniqlab, ularni individual tuzatish strategiyasini ishlab chiqadi.

Tarjima tizimlari esa til o'rganishni ko'p tilda olib borish imkonini beradi.

Bunday yondashuv ta'limni inklyuziv, moslashuvchan va barqaror qiladi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining istiqbollari

Kelajakda sun'iy intellekt til o'rganish jarayonida:

adaptiv o'qitish tizimlarini (AI-based adaptive learning systems) yaratish,

ko'p tillilikni rivojlantirish, nutqni sintezlash (speech synthesis) orqali real vaqtli tarjima va muloqotni ta'minlash, ta'lim tahlili (learning analytics) asosida har bir o'quvchining o'zlashtirish dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Bu esa o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqadi — ya'ni inson-mashina integratsiyasiga asoslangan ta'lim modelini shakllantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt texnologiyalari va kompyuter lingvistikasi til o'qitish metodologiyasida inqilobiy o'zgarishlar keltirmoqda. Ular yordamida: til kompetensiyasi bosqichma-bosqich rivojlanadi, o'quvchi mustaqil va interaktiv tarzda o'rganadi, o'qituvchi esa natijani ilmiy tahlil asosida boshqaradi. Shunday qilib, sun'iy intellekt — bu nafaqat texnologik yutuq, balki zamonaviy ta'lim falsafasining yangi yo'nalishidir. Tilni o'rganish va o'rgatishda u inson tafakkuri, til tizimi va mashina aqlining uyg'unlashgan modelini yaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press, 1965.

2. Jurafsky D., Martin J. Speech and Language Processing. Pearson, 2023.
3. Duolingo Research Report, 2024.
4. OpenAI. AI and Language Education Whitepaper. 2023.
5. Xo'jayev A. Kompyuter lingvistikasi asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.